

УДК: 378.016:811.161.2+821.161.2

DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2019-1-7>

Умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки

Папушина Валентина Антонівна¹

Хмельницький національний університет, Хмельницький, Україна

E-mail: papushyna@ukr.net

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4833-9049>

Красильникова Ганна Володимирівна²

Хмельницький національний університет, Хмельницький, Україна

E-mail: krasil@ukr.net

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-4849-722X>

У статті виокремлено та деталізовано організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні та дидактичні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. Серед організаційно-педагогічних умов наголошуємо на популяризації естетичної культури в освітньому закладі, акцентуації літературних курсів на естетичний складник освітнього матеріалу. Оновлення змісту, форм і методів фахової підготовки вбачаємо в тісній співпраці з естетичним середовищем освітнього закладу та визначенні шляхів самореалізації студентів.

Психолого-педагогічні умови розглядаємо як зовнішні й внутрішні чинники, спрямовані на особистісне зростання майбутніх учителів української мови і літератури, створення позитивної мотиваційної настанови та обов'язкове оцінювання результатів естетичної діяльності. Поступове ускладнення методів, прийомів роботи сприяє розвитку фахових знань, умінь, навиків та піднімає на вищий рівень естетичну культуру студентів.

Визначення дидактичних умов відбувається в органічному взаємозв'язку зі специфікою майбутньої професійної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури. Дидактичні умови спонукають до отримання ґрунтовної різнобічної освіти та набуття практичних навиків у стінах ЗВО через самореалізацію. Наголос зроблено на вивченні літературних творів та опануванні естетичних категорій при їх інтерпретації.

Ключові слова: умови, організаційно-педагогічні умови, психолого-педагогічні умови, дидактичні умови, формування естетичної культури, самореалізація, естетичне середовище ЗВО.

Вступ. В умовах змін, що відбуваються в суспільстві, зростають вимоги до якості фахової підготовки випускника ЗВО. Найбільшою мірою це стосується випускників педагогічних спеціальностей, оскільки професійна спроможність учителя, зокрема вчителя української мови і літератури, безпосередньо залежить від його компетентностей, здатності виконувати складну багатокомпонентну діяльність, від рівня його естетичної культури, педагогічної етики, сформованості пізнавальних інтересів та потреб, вміння навчатися протягом усього життя. Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у ЗВО має спиратися на національні естетичні цінності, ґрунтуватися на кращих зразках української та зарубіжної літератури та здійснюватися через сучасні технології навчання.

¹ кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Хмельницького національного університету

² доктор педагогічних наук, доцент кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва Хмельницького національного університету

Підготовка майбутнього вчителя, зокрема вчителя української мови і літератури у ЗВО, вимагає сучасних підходів, застосування кращого досвіду педагогічної науки та створення відповідних умов. Важливими для нас є засади формування естетичної культури студентів у контексті досліджень сучасних вітчизняних науковців: формування естетичних смаків (Н. Калашник, В. Радкіна), естетичного світогляду (І. Зелена), естетичних почуттів (М. Кір'ян), формування естетичної культури шляхом передання студентам знань про основні естетичні поняття та категорії (І. Корольова), формування естетичної культури в умовах функціонування комфортного освітнього естетичного середовища (С. Вдович, Н. Зацепіна, І. Зязюн, Л. Масол, Н. Миропольська, М. Нечепоренко, О. Пустовойтова, Н. Шийко), естетичне виховання студентської молоді (Г. Шевченко).

Мета та завдання дослідження. Для того, щоб студент засвоював та перетворював у соціальний досвід отриману під час навчання інформацію, швидко адаптувався до майбутньої професійної діяльності, у його свідомості мають бути закладені механізми накопичення знань, збереження індивідуальності та життєздатності. Цьому сприятимуть відповідні умови, що дозволять повноцінно виявити та розвинути особистісні функції майбутніх учителів української мови і літератури як суб'єктів освіти.

Результати дослідження.

Умови – це обставини, від яких залежить соціально-педагогічна й дидактична ланка освітнього процесу. Вони визначають необхідні форми й методи роботи, керують його учасниками. Для успішного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки виокремлюємо організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні та дидактичні умови.

У філософському енциклопедичному словнику поняття «умова» трактується як середовище, у якому перебувають і в якому що-небудь відбувається (Шинкарук, 2002: 654). С. Висоцький узагальнює тлумачення поняття «умови» як «сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання» (Висоцький, 1999: 91). Ефективність педагогічного процесу залежить передусім від умов, у яких він проходить, – констатує Ю. Бабанський (Бабанський, 1983). Отже, умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, організаційних та матеріальних, що забезпечують його успішне здійснення. Класифікуємо їх як організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні та дидактичні.

Детальніше зупинимося на *організаційно-педагогічних* умовах процесу формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури:

- популяризація естетичної культури в освітньому закладі;
- акцентуація літературних курсів на естетичний складник навчального матеріалу;
- активне звернення до суміжних із літературознавством дисциплін;
- визначення шляхів самореалізації студентів;
- встановлення тісної співпраці з естетичним середовищем освітнього закладу;
- підтримка діяльності та контроль успіхів студентів;
- оновлення змісту, форм і методів фахової підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Широкий простір для самореалізації та усвідомлений вибір естетичної діяльності студентів є основою для їхнього освітнього та естетичного зростання. Молода людина в процесі навчальної діяльності виробляє перспективи розвитку своїх творчих здібностей через естетичні потреби. Для їх задоволення спільно з майбутніми вчителями української мови і літератури проводимо анкетування, опитування, індивідуальні бесіди тощо. Узагальнюємо отримані матеріали, складаємо особистісно зорієнтовані плани роботи спільно з кожним зацікавленим студентом стосовно вибору сфери його естетичної діяльності, комплектуємо групи за інтересами, залучаємо до співпраці з естетичним середовищем ЗВО.

Однією з умов успішного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури передбачаємо викладання дисциплін «Історія української літератури» та «Історія зарубіжної літератури» із акцентуацією на естетичний складник навчального матеріалу. Необхідно враховувати унікальність цих предметів, сучасний стан літературознавства як науки в цілому, інших навчальних дисциплін, що мають вплив художнього слова на формування професійно-педагогічних компетентностей майбутнього

вчителя української мови та літератури та його естетичної культури. У контексті досліджень сучасних українських та зарубіжних науковців та виходячи з особистого досвіду втілюємо в практику роботи специфічні підходи до вивчення знакових літературних творів. Їх доцільність продиктована сучасними вимогами до підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, які мають бути озброєні знаннями про лінгвокультурологічну картину світу та відчувати себе вагомим складником світового культурного простору.

Для того, щоб особистість майбутнього учителя української мови і літератури розкрилась як творча індивідуальність через набуття нею естетичної компетентності, вироблення естетичного смаку, прагнення до естетичної досконалості та виробила здатність аналізувати й активно використовувати власні інтелектуальні можливості, необхідно поєднувати навчальну діяльність із позааудиторною в естетичному середовищі ЗВО. Таким чином студент отримує досвід організатора колективної справи, заходу, ініціатора креативних ідей, що, у свою чергу, дає можливість підвищити рівень його культури в міжособистісних стосунках. Окрім того, залучаючи майбутніх учителів української мови і літератури до організації свят, вечорів, форумів, квестів, презентацій, виставок, готуємо їх до майбутньої професійної діяльності: надаємо поштовх до засвоєння великої кількості необхідних для цього знань, навчаємо оцінювати роботу колективу й власну.

Необхідною умовою успішного вирішення завдань формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури є комплексне використання набутих ними знань, умінь і навиків у різноманітних способах естетичної діяльності. Відповідно на рівні свідомості студентів закріплюватимуться необхідні поняття та уявлення про прекрасне шляхом збереження естетичного досвіду, розширення сфери самореалізації в естетичному середовищі ЗВО та за його межами. Підтримуємо успіхи майбутніх учителів української мови і літератури в пізнанні та творчості, слідкуємо за їх досягненнями в студентських гуртках, творчих колективах тощо. Викладачі організують та стимулюють естетичну діяльність студентів, що ґрунтується на виникненні нових потреб, інтересів, цінностей, постійно відзначають успіхи, залучають кращі напрацювання в освітній процес, сприяють їх публічній презентації, чим підвищують особистісний рейтинг студентів.

Дієвим шляхом формування естетичної культури засобами художньої літератури у комплексі з іншими видами мистецтв вважаємо позааудиторні заходи, що проводяться для майбутніх учителів української мови і літератури. Вони потребують ґрунтовних фахових знань, отриманих під час аудиторної та самостійної роботи, творчої самореалізації, удосконалення естетичних компетентностей. Для цього плануємо спільну роботу з кураторами груп, заступником декана з організаційної роботи. До виховних заходів залучаємо якомога більше учасників як декламаторів, сценаристів, читців, ведучих, поетів. При цьому суттєвим вважаємо не тільки різнобічне змістове наповнення заходів, а й ретельно оформлені приміщення, де відбувається дійство: актова зала, навчальна аудиторія, рекреація, бібліотека, музей тощо. Найрезультативнішими з позааудиторних заходів у ході формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури вважаємо наукову конференцію, творчий звіт учасників гуртків, клубів, студентських театрів, літературні квести, приурочені до ювілейних дат, зустрічі з митцями, брейн-ринги, національно-мистецькі форуми.

Психолого-педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури – це зовнішні й внутрішні чинники, що впливають на форми, методи, прийоми організації освітньо-виховного процесу ЗВО та спрямовані на особистісне зростання студентів у ході навчання. Основною серед психолого-педагогічних умов, що сприяють підготовці сучасного вчителя у ЗВО, З. Курлянд називає «створення позитивної мотиваційної настанови в просторі креативно-професійного середовища... Мотиваційна потреба – це завдання для кожного, яке є запланованим, але відстрочене за часом» (З. Курлянд, 2008: 171). Сучасні дослідники, які вивчають психологію розвитку особистості (П. Анохін, В. Рибалка, В. Русалов та ін.), деталізують мотиваційні потреби як потрібнісно-мотиваційні, цілеутворювальні, що пов'язані з прийняттям рішення студента щодо мети, задуму, ідеї, спрямування його діяльності на результат. Науковці особливо наголошують на важливості емоційно-почуттєвих стосунків у спілкуванні викладачів зі студентами, на обов'язковому оцінюванні результатів діяльності студентів, у спрямуванні їх на нові відкриття. Погоджуючись з ученими, обов'язковими в процесі формування естетичної

культури майбутніх учителів української мови і літератури вважаємо такі *психолого-педагогічні умови*:

- створення позитивної емоційно-естетичної атмосфери в ході начального процесу;
- мотивація до вдосконалення естетичної культури;
- вивчення та врахування психофізіологічних якостей студентів;
- співпраця між викладачами та студентами у визначенні способів реалізації естетичних знань, умінь і навиків;
- власний приклад творчого самовираження і творчої самореалізації викладачів;
- сприяння самовираженню студентів через творчість.

Психофізіологічні якості студентів та їх здатність виконувати діяльність, спрямовану на формування естетичної культури, мають знаходитися в центрі уваги викладачів та керівників естетичних підрозділів ЗВО. Спільними зусиллями вони сприяють організації естетичної діяльності кожного студента, в основі якої має знаходитися задоволення його естетичних потреб. Насамперед, це стосується створення позитивної мотивації пізнавальної та естетичної діяльності. Проблеми мотивації до професійного самовдосконалення особистості присвячені праці психологів, педагогів різних наукових шкіл, зокрема А. Деркача, Є. Ільїна, І. Ісаєва, Н. Кузьміної, О. Орлова, Т. Приходько, В. Сластьоніна. Суголосні з дослідниками, що розвиток мотивації професійного самовдосконалення майбутнього викладача ЗВО є необхідною умовою формування його професійної компетентності, а сама позитивна мотивація професійного самовдосконалення є системоутворювальним – складником його готовності до викладацької діяльності. Через розвиток мотивації можна спрямувати майбутніх учителів української мови і літератури до набуття естетичного досвіду, вдосконалення способів мислення як культурної освіченої людини, на підвищення інтелектуального рівня, здійснення правильної оцінки своїх можливостей. Позитивний результат пізнання прекрасного буде відбуватися в тому випадку, коли кожний студент зможе включати нові естетичні категорії до свого життєвого досвіду. Естетичні потреби спрямовуватимуть його особистість на пошуки способів реалізації естетичних знань, умінь і навиків. Він має отримувати естетичне почуття насолоди як виконавця чи творця через співпереживання успіху як власного, так і студентської групи, гуртка, театральної студії тощо.

Відводимо в процесі формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури велику роль емпатії, тобто умінню насолоджуватися красою творів мистецтва. Прищеплюємо відчуття любові до прекрасного, задоволення від творення краси навколо себе. Уміння створювати позитивну емоційно-естетичну атмосферу в діяльності студентів залежить від таланту викладачів, уміння співпрацювати. Важливу роль І. Зязюн відводить «соціальній енергії» викладача, яку він може віддавати іншим», «почуттю мови», здатності переконувати, бути носієм української мови, відчуттю форми й стилю, гумору, наявності артистичних здібностей (Зязюн, 2000: 211). Ці якості будуть позитивним прикладом для наслідування студентами.

Однією з актуальних проблем педагогічної теорії і практики є визначення *дидактичних умов*, що забезпечать усебічний розвиток майбутнього фахівця, учителя української мови і літератури, підвищать його професійні компетентності, розвинуть прагнення до самовдосконалення. Для повноцінного формування сучасного вчителя в умовах ЗВО доцільно забезпечити систему відповідних дидактичних умов протягом усіх років навчання. Дидактичні умови розглядаємо як сукупність умов, реалізація яких у повній мірі сприятиме підвищенню рівня сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі їхньої підготовки до майбутньої професійної діяльності. Найбільш вагомими дидактичними умовами вважаємо:

- вироблення у студентів свідомого оволодіння знаннями, необхідними для майбутньої професійно-педагогічної діяльності;
- розуміння ними необхідності формування естетичної культури;
- наявність інтересу й потреби в оволодінні методами й прийомами освітньої діяльності;
- єдність освітньої, наукової, практичної діяльності студентів у процесі формування естетичної культури;
- поступове ускладнення завдань із формування естетичної культури;
- особистісно зорієнтовану роботу в ході формування естетичної культури;

– взаємозв'язок контролю з боку викладацького складу й самоконтролю студентів в освітньо-пізнавальній діяльності та у формуванні естетичної культури.

Зазначені умови активізують процес свідомого оволодіння професією учителя української мови і літератури, яка тісно пов'язана із зростанням його естетичної культури. Розуміння значення всіх навчальних дисциплін у процесі професійної підготовки, активне включення до естетичної діяльності, готовність до вирішення різноманітних навчальних та естетичних завдань є необхідними умовами перебування в освітньому закладі. Актуальною для нас є думка А. Дістервега, що кожний студент, який хоче отримати ґрунтовну різнобічну освіту й бути успішним в реалізації своїх професійних знань «повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, власною напругою. Те, чого людина не набула шляхом своєї діяльності – не її...» (Дістервег, 1956: 118).

Важливою дидактичною умовою при вивченні літературних творів, опануванні естетичних категорій є формування інтерпретаційних компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури. Це досягається через застосування таких методів і прийомів освітньої діяльності: проблемно-пошукові й творчі завдання, евристична бесіда, групові й індивідуальні консультації, засідання груп за інтересами, діалог із аудиторією, метод кейсів, співпраця з літературно-мистецькими об'єднаннями, студентськими театрами, бібліотекою. У центрі кожного виду діяльності як основний аргумент звучить текст твору: цитатний матеріал, декламація, інсценування окремих епізодів. Художній текст, особливо мовою оригіналу, стимулює інтерпретаційні навички майбутніх учителів української мови і літератури, надає можливість робити самостійні оцінки й доходити висновків.

Дидактичною умовою успішного поєднання освітньої, наукової та практичної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури вважаємо використання в ході навчання різноманітних аудиторних і позааудиторних видів діяльності. Вони необхідні для науково-пошукової роботи в царині літературознавчих та дотичних до літературознавства дисциплін, підготовки та залучення майбутніх фахівців до самостійної діяльності через уміння аналізувати й синтезувати інформацію та знаходити оригінальні шляхи вирішення поставленої проблеми. Наукова інформація осмислюється не тільки розумово, а й через органи відчуття, несе емоційний елемент через радість пізнання та творення як під час особистої, так і колективної діяльності, будує відповідні образи, розвиває інтерес до поглиблення знань про світ, будує ціннісні стосунки з ним.

Обов'язково враховуємо рівень інтелектуального розвитку студентів. Це стосується планування навчального матеріалу, застосування інтерактивних методів навчання, вироблення нових умінь працювати з лекційним матеріалом, готуватися до практичних занять, працювати з додатковою літературою. Включаємо до системи знань із предметів «Історія української літератури», «Історія зарубіжної літератури» досвід естетичної діяльності студентів та набуті ними навички оволодіння естетичними категоріями. Така робота супроводжується підготовкою до застосування нових форм і методів організації освітньо-виховного процесу. Так, зі студентами третього-четвертого курсів від виконання індивідуальних випереджувальних завдань поступово переходимо до впровадження проектних технологій, роботи кейсовим методом, презентації творчих звітів, написання сценаріїв, виконання наукових досліджень тощо. Таким чином, поступово ускладнюючи методи, прийоми роботи в процесі формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, сприяємо розвитку їхніх фахових знань, умінь, навичок.

Майбутній випускник ЗВО вже під час навчання має бути цікавим *співрозмовником, опонентом* у дискусіях, відчувати моральне задоволення як *автор* художніх творів, критичних, наукових статей, рецензій, літературних оглядів тощо. Нами послідовно реалізується обов'язково доведений до відома майбутніх учителів української мови і літератури *алгоритм* самооцінювання: *естетичні потреби – мотиви – мета – завдання – дія – продукт діяльності*. Співпраця викладачів і студентів, застосування різноманітних видів контролю й самоконтролю сприятимуть на цьому шляху.

Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури тісно пов'язане із зростанням їхньої професійної компетентності. Це обов'язкова дидактична умова, оскільки таким чином відбувається самостійне здобуття ними знань і вмінь, продиктоване необхідністю реалізувати себе вже на студентській лаві в певному виді діяльності. Відповідно розвиваються багатогранні інтереси особистості, створюються умови для задоволення її естетичних потреб, а в результаті – реалізується потяг до естетичного

самовдосконалення. Вдалі здобутки, зокрема наукові статті, поетичні й прозові твори, створені сценарії уривків художніх творів та їх виконання студентськими театрами чи академічною групою, формують прагнення входити у світ прекрасного, запозичувати кращий досвід у митців та йти своїм оригінальним шляхом.

Реалізацію педагогічних умов забезпечує весь педагогічний колектив ЗВО, який спрямовує навчальну та естетичну діяльність майбутніх учителів української мови і літератури на засадах співробітництва, організовує постійний контроль і самоконтроль із боку студентів. Застосування особистісного підходу, інноваційних технологій навчання забезпечить розвиток культуротворчих і естетичних компетентностей майбутнього учителя української мови і літератури, оволодіння ним естетичними категоріями, сприятиме естетичному самовдосконаленню, формуватиме естетичну свідомість та естетичні потреби, що є складовими його естетичної культури.

Висновки. Для успішної реалізації мети дослідження – формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки створюємо відповідні умови, що дозволять повноцінно виявити та розвинути особистісні функції майбутніх фахівців як суб'єктів освіти.

Література

Бабанский Ю. К. Педагогика: учебное пособие для педагогических институтов / Ю.К. Бабанский, Т.А. Ильина, Н.А. Сорокин. М.: Просвещение, 1983. 698 с.

Высоцкий С. В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения. *Науковий вісник Південноукраїнського державного університету ім. К. Д. Ушинського: збірник наукових праць*. Одеса, 1999. Вип. 8, 9. С. 90–94.

Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей. *Избр. пед. соч.* М.: Учпедгиз, 1956. 203 с.

Зязюн І. А. Роль підсвідомості у розвитку особистості. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: українсько-польський журнал* / за ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. Київ; Ченстохова: Видавництво ЗАТ «Віпол» ДК № 15, 2000. Вип. 2. С. 183–215.

Курлянд З. Н. Психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів. *Наука і освіта: науково-практичний журнал*. Одеса. 2008. № 8–9. С. 171–175.

Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

Conditions for forming the aesthetic culture of future teachers of the Ukrainian language and Literature in the process of professional training

Papushina Valentyna³

Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine

Krasylnykova Ganna⁴

Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine

The article outlines and details of the organizational-pedagogical, psychological-pedagogical and didactic conditions for the formation of the aesthetic culture of the future teachers majoring in the Ukrainian language and Literature in the process of professional training. We emphasize the promotion of aesthetic culture in higher educational institutions and the study of Literature disciplines, taking into account the aesthetic component of educational material, as one

³ Ph.D. in Pedagogic Sciences, Assistant Professor at the Chair for Ukrainian Philology at Khmelnytskyi National University

⁴ Doctor of Pedagogical Science, Associate Professor Department of Technological and Vocational Education and Decorative Art at Khmelnytskyi National University

of the organizational and pedagogical conditions. We consider the updating of the content, forms, methods of professional training in close connection with the aesthetic environment of an educational institution alongside with the determination of the ways of students' self-realization.

Psychological and pedagogical conditions are considered as external and internal factors aimed at personal growth of the future teachers specialized in the Ukrainian language and Literature as well as the creation of positive motivational guidelines and obligatory encouragement of the aesthetic activity results. The gradual complication of the methods and activity devices both contributes to the development of professional knowledge, skills and abilities and raises the students' aesthetic culture to a higher level.

The determination of the didactic conditions takes place in an organic way, taking into account the specificity of future professional activities of the future teachers specialized in the Ukrainian language and Literature. The didactic conditions facilitate the acquisition of a solid versatile education and practical skills in higher education institutions through self-realization. The study of literary works and the mastering of esthetic categories while interpreting them are emphasized.

Keywords: conditions, organizational-pedagogical conditions, psychological and pedagogical conditions, didactic conditions, the formation of the aesthetic culture, self-realization, the aesthetic environment of an educational institution.

References

Babanskij, Ju.K. (1983). *Pedagogika: uchebnoe posobie dlja pedagogicheskikh institutov* [Pedagogy: a textbook for pedagogical institutions]. Moscow: Prosveshhenie [in Russian].

Vysockij, S.V. (1999). Struktura psihologo-pedagogicheskikh uslovij formirovanija poiskovo-tvorcheskoj napravlenosti lichnosti v processe obuchenija [The structure of the psychological and pedagogical conditions in the formation of the search and creative orientation of the individuality in the educational process]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho derzhavnoho universytetu im. K. D. Ushynskoho: zbirnyk naukovykh prats – Scientific journal South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky*, 8–9, 90–94 [in Ukrainian].

Disterveg, A. (1956). *Rukovodstvo k obrazovaniju nemeckih uchitelej* [Guide to the education of German teachers]. Moscow: Uchpedgiz [in Russian].

Ziaziun, I.A. (2000). Rol pidsvidomosti u rozvytku osobystosti [The role of the subconscious in the development of personality]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia: ukrainsko-polskyi zhurnal – Professional education: pedagogy and psychology: Ukrainian-Polish Journal*, 2, 183–215 [in Ukrainian].

Kurliand, Z.N. (2008). Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv [Psychological-pedagogical conditions for the formation of professional and pedagogical competence of future teachers]. *Nauka i osvita: nauково-praktychnyi zhurnal – Science and Education: Scientific and Practical Journal*, 8–9, 171–175 [in Ukrainian].

Shynkaruk, V.I (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk: entsyklopedyia* [The Philosophy Encyclopedia Dictionary: Encyclopedia]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

Accepted: March 7, 2019

